УДК 336.711.65:339.924

О. В. Понеділко,
к. е. н., Академія муніципального управління

АДАПТАЦІЯ УМОВ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Досліджено комплексний підхід до адаптації банківської системи до умов ЄС. Обгрунтовано базу в процесі адаптації банківської системи до умов ЄС для запровадження європейських підходів при проведенні Національним банком монетарної політики.

Complex approach is explored to adaptation of the banking system to the terms of European union. A base is grounded in the process of adaptation of the banking system to the terms of European union as introduction of European approaches during conducting by the National bank of policy.

Ключові слова: банківська система, євроінтеграція, економіка, конкурентоспроможність, монетарна політика.

ВСТУП

Подальший розвиток банківської системи України неможливий без урахування об'єктивних процесів світової фінансової глобалізації та особливостей розвитку економіки в умовах євроінтеграції. З огляду на це банківську систему доцільно досліджувати з позицій особливостей її розвитку в умовах євроінтеграції. В умовах, коли українські банки тільки починають створювати необхідні передумови інтеграції у європейський фінансовий ринок, орієнтуючись на досягнення європейських банків, постає проблема вибору моделі їх діяльності в напрямку до ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблематика європейської інтеграції знайшла широке висвітлення в економічній літературі. Наукове обгрунтування інтеграційних процесів України наведено у працях таких відомих учених, як: О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Долішній, Р. Кашпір, С. Кульпінський, Д. Лук'яненко, Н. Мікула, В. Мусієць, Ю. Полунєєв, А. Ревенко, В. Сіденко, В. Сікора, О. Шаров та ін.

Теоретичні та прикладні аспекти розвитку банківської системи України було досліджено такими відомими вітчизняними науковцями та практиками, як: І. Алексєєв, О. Барановський, О. Вовчак, В. Геєць, О. Кірєєв, М. Козоріз, В. Корнєєв, М. Крупка, В. Міщенко, Т. Смовженко, В. Стельмах, І. Хома та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дослідити комплексний підхід до адаптації банківської системи до умов ЄС;

— обгрунтувати базу в процесі адаптації банківської системи до умов ЄС для запровадження європейських підходів при проведенні Національним банком монетарної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ

При розробці подальших рекомендацій ми виходили з двох базових положень:

1) чим швидше та ефективніше адаптується банківська система до умов фінансової діяльності в ЄС, тим швидше просуватиметься процес євроінтеграції України;

2) стратегічним суб'єктом фінансового ринку в Ук-

раїні у процесі адаптації банківської системи до умов діяльності ЄС є Національний банк, який наділений правом, через Президента України та Кабінет Міністрів України, внесення змін до законодавства та на якого покладені функції з нагляду за банківською діяльністю.

Інтеграція України в європейський простір як процес вимагає від України швидкого проведення економічних реформ. Основними напрямами економічної політики Уряду України мають бути наступні [1, с. 20; 6, с. 50].

1. Створення ефективної ринкової економіки, зокрема:

— забезпечення макроекономічної стабільності;

— проведення структурних реформ;

— вступ до Світової організації торгівлі;

— створення передумов для організації зони вільної торгівлі;

— формування ринкового підприємницького середовища;

— створення сприятливого інвестиційного клімату;

— розвиток конкуренції.

2. Забезпечення подолання конкурентного тиску з боку ЄС, зокрема:

— зосередження інвестиційних ресурсів та конкурентоспроможних технологій, насамперед, у тих сферах національної економіки, де створено умови для отримання порівняльних переваг на зовнішньому ринку;

— зниження матеріально- та енергозатратності виробництва;

— поліпшення експортної складової економіки та її диверсифікація;

— підвищення кваліфікаційного рівня працівників.

Для адаптації банківської системи до європейських стандартів важливим, згідно першого елемента підходу, є досягнення вільного переміщення капіталу. Відміна обмежень на приплив різного роду капіталу призведе до проникнення іноземних банків на український ринок. Однак значною мірою таке проникнення пов'язане з інвестиційною привабливістю України. Прихід іноземних інвесторів на український ринок банківських послуг зумовлений зростанням попиту на банківські послуги, ширшими можливостями для використання власних продуктів за дещо нижчої вартості, слабшою конкуренцією, порівняно з іноземним ринком, можливістю отримання вищих прибутків при вкладенні відносно дешевших ресурсів [4, с. 35].

Прихід іноземного капіталу зробить ринок банківських послуг в Україні більш цивілізованимм та прогнозованим.

Другим елементом підходу до адаптації банківської системи до умов ЄС є наближення до Маастрихтських критеріїв, зокрема:

— стабільності цін (річна інфляція не може перевищувати середній рівень інфляції у трьох країнах ЄС з найнижчим рівнем інфляції більш як на 1,5 відсотки);

— дефіциту державного бюджету не більш як 3 відсотки ВВП;

— державого боргу не більш як 60 відсотків ВВП;

— зближення відсоткових ставок (середнє номінальне значення довгострокових процентних ставок повинно перевищувати не більше як на 2 відсотки середній рівень цих ставок у трьох країнах з найстабільнішими цінами);

— додержання меж коливань валютних курсів (протягом не менше ніж двох років);

— незалежності центрального банку.

Для наближення до Маастрихтських критеріїв перед Національним банком України постають наступні завдання:

— максимальне зближення законодавства України з чинним законодавством ЄС у фінансово-банківській сфері;

— досягнення макроекономічної стабілізації, низького рівня інфляції, який забезпечував би нормальне функціонування економіки, стабільного курсу національної грошової одиниці, поступового переходу до інфляційного таргетування, врівноваженого платіжного балансу, створення умов для позитивних структурних зрушень, подолання кризових явищ в економіці;

— проведення ліберальної валютної політики, спрямованої на розвиток валютного ринку та конкурентного середовища з метою зменшення витрат на фінансове посередництво;

— накопичення обсягу валютних резервів, необхідних для утримання курсу національної валюти у визначених межах та підтримки її купівельної спроможності на рівні, який дає можливість збалансовувати інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

— посилення ролі банківської системи як фінансового посередника, зниження кредитних ризиків для банківських установ;

— стимулювання процесів збільшення обсягів вкладів населення в банківську систему, підвищення рівня довіри населення до банківської системи;

— підтримка подальшого розвитку фондового та страхового ринків.

Базою в процесі адаптації банківської системи до умов ЄС є запровадження європейських підходів при проведенні Національним банком монетарної політики.

У сфері монетарної політики пріоритетними завданнями Національного банку України мають бути:

— перехід до інфляційного таргетування як передумови економічної стабільності;

— збільшення обсягів кредитних ресурсів для кредитування реального сектора економіки за рахунок власних ресурсів комерційних банків та через механізм рефінансування;

— здійснення заходів, спрямованих на забезпечення проведення процесу дедоларизації економіки шляхом підвищення привабливості гривневих активів порівняно з вкладеннями в іноземній валюті;

— залучення в обіг іноземної валюти, що знаходиться на зберіганні у населення, розроблення механізму повернення капіталів резидентів, що незаконно зберігаються за кордоном;

— створення сприятливих умов для припливу капіталів та всіх видів інвестицій нерезидентів у економіку України.

Для досягнення позитивних результатів від режиму таргетування інфляції в Україні необхідно здійснити ряд

заходів, спрямованих на підготовку економіки до переходу на нього.

До них, зокрема, можна віднести:

— розширення бази економічних досліджень, які є основою таргетування інфляції, в т.ч. збір достовірних статистичних даних щодо розвитку виробництва, ринку праці, зовнішньоекономічної діяльності та ін.;

— закріплення на законодавчому рівні таргетування інфляції як пріоритетного завдання грошово-кредитної політики Національного банку України;

— посилення комунікації Національного банку України із громадськістю в частинні роз'яснення щодо мотивів прийнятих тих або інших регулюючих рішень.

Важливим аспектом є визначення ціни на банківські ресурси. Наразі ціна на банківські ресурси є завищеною. З одного боку, банківська система несе великі витрати, які прагне покрити за рахунок високих процентів за кредит. З іншого — потреба у кредитних ресурсах спонукає банки активно залучати депозити, сплачуючи за них дещо завищену ціну. Національному банку України необхідно вжити заходи з тим, щоб ціна на ресурси визначалася, виходячи з ломбардної ставки або ставки рефінансування.

Національному банку України необхідно проводити гнучку курсову політику, спрямовану на помірну ревальвацію курсу гривні, створити сприятливі умови для нерезидентів щодо інвестиційного клімату, провести репатріацію українських капіталів, поповнювати золотовалютні резерви, забезпечити стійке позитивне сальдо платіжного балансу.

Проводячи грошово-кредитну політику, Національний банк України повинен володіти достатнім асортиментом ефективних інструментів її провадження, зокрема, через [3, с. 31; 5, с.5]:

1) наближення облікової ставки, ставки рефінансування до ринкових показників;

2) прозорість при здійсненні рефінансування банків;

3) узгодження дій уряду та Національного банку України при проведенні грошово-кредитної політики.

Національний банк України має зосередитись на виконанні головної функції — проведенні грошово-кредитної політики, будучи незалежним, прозорим та підзвітним суспільству державним органом.

Для ефективної реалізації означених цілей необхідно:

1) законодавчо визначити відповідальність голови наглядової ради та голови Національного банку України за якість виконання ними функцій, чітко означивши їх у відповідних законах;

2) забезпечити транспарентність Національного банку України, зрозумілість діяльності центрального банку для суб'єктів ринку; можливість використання банками статистичної звітності Національного банку України, відкритість при прийнятті рішень щодо стратегії та тактики грошово-кредитної політики.

З метою нормативно-правового забезпечення проведення монетарної політики доцільно прийняти:

— зміни до Закону України "Про банки і банківську діяльність", що створять правові засади для стабільного розвитку і діяльності банківської системи, запобігання підвищенню ризиків у роботі комерційних банків;

— Закон України "Про валютне регулювання", що дасть змогу встановити в межах одного правого поля єдиний режим здійснення валютних операцій на території України, визначити загальні принципи валютного регулювання, повноваження і функції державних органів у регулюванні валютних операцій, права та обов'язки суб'єктів валютних відносин, відповідальність за порушення валютного законодавства, що загалом сприятиме додатковим надходженням до бюджету.

Незалежність центрального банку передбачає утримання інфляції у визначених межах, тим самим забезпечуючи валютно-курсову стабільність. Наближення в середньостроковій перспективі до умов Маастрихту та виконання їх в довгостроковій перспективі сприятимуть підвищенню рівня життя населення країни.

При розробці принципів, значна увага приділена конкуренції, що є атрибутом ринкової економіки. Третім елементом моделі є допущення конкуренції в сфері банківських послуг. Вітчизняним комерційним банкам необхідно розширювати асортимент банківських послуг, що дозволить їм збільшити конкурентні переваги, зберегти своїх клієнтів та залучити нових. Новації при наданні банківських послуг сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності банків. Конкуренція в сфері банківських послуг призведе до підвищення ділової активності банків, збільшення їх прибутковості, стимулюватиме до пошуку нових продуктів банківських послуг та вдосконалення уже діючих.

Наступним принципом є співпраця центральних банків, органів банківського нагляду. Співпраця є неминучою в процесі євро інтеграції.

Необхідно зміцнювати співробітництво між Національним банком України та Європейським центральним банком з питань обміну інформацією та консультування щодо ефективності застосування інструментів проведення монетарної політики.

Процесу євроінтеграції України сприятимуть такі заходи в банківській сфері:

1) вивчення досвіду застосування інструментів монетарного регулювання Європейського центрального банку;

2) максимальне зближення законодавства України до діючого законодавства ЄС;

3) поступове зниження норм обов'язкового резервування і приведення їх у відповідність з вимогами ЄС;

4) удосконалення системи реєстрації банків та порядку видачі ліцензій на здійснення банківських операцій;

5) впровадження показників діяльності банків відповідно до Базельських принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю;

6) забезпечення прозорості банківських операцій;

7) забезпечення захисту прав інвесторів, подальшого розвитку ефективного фондового та страхового ринків;

8) збільшення обсягів валютних резервів, перегляд структури щодо збільшення їх частки в євро;

9) подальша лібералізація валютного ринку;

10) розширення транскордонних переказів у євро;

11) співпраця Національного банку України з керівними органами ЄС в сфері банківського регулювання та нагляду.

З метою зближення з європейськими країнами Україні необхідно поступово зменшувати різницю в рівнях економічного розвитку та рівнях життя населення. Потрібно також розширювати економічні відносини з країнами ЄС в торговельній сфері, брати активну участь в спільних проектах, прагнути наближення до визначених критеріїв конвергенції.

Необхідно посилити співробітництво між Національним банком України та ЄЦБ і центральними банками країн ЄС. Подібне співробітництво особливо актуальне в сфері банківського регулювання та нагляду. З одного боку, повинна відбуватися співпраця між центральними банками європейських країн, банківськими установами, об'єднання чи злиття комерційних банків, з іншого — координація української банківської політики з політикою країн членів ЄС.

Для наближення законодавства України і ЄС у банківській сфері доцільно:

— запровадити повідомний характер на придбання істотної участі в банку;

— спростити перелік документів для отримання банківської ліцензії;

— вдосконалити процедуру реєстрації прав на нерухоме майно;

— визнати пріоритетність першого кредитора шляхом реєстрації обтяжень майна;

— забезпечити ефективне використання системи накопичення інформації про кредитоспроможність позичальників банків на підставі даних бюро кредитних історій;

— спростити процедуру реалізації заставленого майна в разі неповернення коштів позичальниками.

Встановлення мінімальних розмірів капіталу означає, що для отримання ліцензії та подальше здійснення банківських операцій необхідно, відповідно до європейських норм, мати початковий капітал в розмірі не менше 5 млн євро. Власні кошти на момент отримання ліцензії також мають бути не менше рівня початкового капіталу.

Важливим завданням розвитку банківської системи України з позицій підвищення її конкурентоспроможності є збільшення рівня капіталізації банків. Незважаючи на зростання за останні роки рівня капіталізації банків все ж його обсяги недостатні для забезпечення повною мірою потреб соціально-економічного розвитку країни та конкурентоспроможності українських банків з позицій євроінтеграції.

Важливе значення в цьому зв'язку має збільшення інвестиційної привабливості, капіталізації прибутку і дохідності акцій банківських установ.

Слід зазначити, що збільшення капіталу банку необхідне як банку, як окремій одиниці, так і банківській системі загалом. Зміцнення банків та збільшення їх капіталів дозволить в більших обсягах залучати депозити юридичних та фізичних осіб.

Головними напрямами підвищення рівня капіталізації банків є:

— збільшення статутного капіталу;

— покрашення якості активів;

— підвищення прибутковості банківських операцій;

— зниження необгрунтованих витрат.

Нарощування банківського капіталу може здійснюватись трьома основними методами: додаткової емісії акцій, капіталізації прибутку, шляхом здійснення консолідації комерційних банків у формі об'єднання та злиття, створення консорціумів.

Більшість комерційних банків України в тих чи інших обсягах здійснюють емісію акцій для поповнення власного капіталу.

Другий шлях нарощування капіталу — зростання капіталізації чистого прибутку. Однак даний спосіб дещо обмежений. Перш за все, банки повинні отримати такий прибуток, який дозволив би сформувати резерви, задовольнити потреби акціонерів і вже потім направляти кошти на збільшення капіталу. Водночас власники вкладатимуть кошти в банк лише тоді, коли прибутки від банківської діяльності будуть не нижче, ніж від вкладення коштів в інші сфери економіки. Враховуючи обмеженість другого шляху, реальним джерелом збільшення капіталу, який і обирають банки, є емісія акцій.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для вирішення проблеми капіталізації можна було б активніше залучати кошти населення. Однак для зацікавленості населення вкладати кошти в акції банків необхідно, щоб відсотки за ними були вищими, ніж відсотки за банківськими депозитами. Окрім того, вважаємо необхідним введення максимально відкритої підписки на акції додаткових емісій банків. Якби капітал банків формувався відкритим способом, то це призвело б до покращення ситуації з капіталізацією банків. Водночас для цього повинні бути створені відповідні умови. Сьогодні ж більшість банків є акціонерними товариствами відкритого типу, однак їх акції ніде не продаються через нерозвиненість фондового ринку в державі. Слід зазначити і те, що процеси, які відбуваються в умовах глобалізації, надають і іншу можливість нарощування капіталу банків — шляхом злиття та поглинань більшими банками менших, об'єднання банків.

Література:

1. Губський Б. Європейський вектор інтеграційної політики України | Губський Б. // Економіка України. — 2005. — №4. — С. 19—28.

2. Дериг Х.У. Универсальний банк — банк будущего. Финансовая стратегия на рубеж века / Дериг Х.У. Пер. с нем. — М.: Международные отношения, 2001 — С.12.

3. Дзюблюк О. Проблеми забезпечення ефективного функціонування банківської системи / Дзюблюк О. // Вісник НБУ. — 2008. — №3. — С. 30—35.

4. Задерей Н. Частка вітчизняного капіталу в банківському секторі стрімко зменшується, поступаючись місцем західноєвропейським інвестиціям / Задерей Н. // Контракти. — 7.11.2005. — № 45. — С. 33—37.

5. Зайцев О. Западноевропейские миражи / Зайцев О. // Банковская практика за рубежом. — 2006. — №10. — С. 4—6.

6. Черкашена К.Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / Черкашена К.Ф. // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №3. — С. 49—55.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2011 р.